

Futball és gyarmatosítás-ellenesség Kamerunban*

A dolgozat azokat a francia- és gyarmatosításellenes narratívákat vizsgálja meg, amelyek az 1994-es futball-világbajnokság során, Kamerun gyenge szereplését követően születtek meg. Miközben egy rádióműsor betelefonáló hozzászólásaiban a kameruniak magyarázatot kerestek csapatuk gyenge szereplésére, talán a leghevesebb viták a francia vezetőedző személye körül alakultak ki. A dolgozat megvizsgálja az edzőre vonatkozó hozzászólásokat, és megállapítja, hogy ezek részben a kameruniak nacionalizmusának kifejezői, amennyiben a helyi edző követelésével egyben az ország autonómiáját hangoztatják. Másrészt a francia edző hibáztatásán keresztül kritikáját adják a gyarmati múltnak és a neokolonialista jelennek, amikor egyes hozzászólások azt a nézetet képviselik, hogy a francia edző pusztán franciaságából adódóan nem akarhatta győzelemre vinni annak az országnak a csapatát, amely hajdan Franciaország gyarmata volt.

Kamerun Közép-Afrikában található, mintegy 13 millió lakosságú, soknemzetiségű (-etnikumú) ország. A legfontosabb kulturális választóvonalak a francia nyelvű keleti és az angol nyelvű nyugati rész, valamint a muzulmán észak és a keresztény dél között húzódnak. Az angol-francia nyelvű megoszlás a gyarmati múltat idézi, mivel a kezdeti német gyarmatot 1916 után angol és francia ún. Népszövetségi Gyámság váltotta fel, és a gyámságot gyakorló angolok és franciák rányomták bélyegüket az adminisztrációjuk alatt élő népekre, többek között nyelvhasználatukra. Az angolnyelvűek mostanra már etnikus csoportként szerepelnek, jóllehet a terület sok különböző kultúrájú, nyelvű törzset foglal magában. (Ez egyébként nem jelenti azt, hogy az angolnyelvűek, akár csak a francianyelvűek, az európai eredetű lingua francán kívül ne beszélnének helyi, törzsi nyelveket is.) Az angolnyelvűek, akik mintegy 20-25 százalékát teszik ki a lakosságnak, úgy vélik, hogy francia nyelvű honfitársaik kismiszték és elárulták őket, amennyiben az 1959-es, ENSZ által ellenőrzött népszavazást követően – melynek során az angol fennhatóság alatt álló volt Német Kamerun lakóinak egy része a jelenlegi Kamerunhoz csatlakozott – fokozatosan elvesztették autonómiájukat és sajátos identitásuk kifejezésének jogát.

A fenti nagyobb csoportosulásokon kívül az angolnyelvűek mellett, akik a délnyugati és északnyugati tartományokban laknak, fontosak még a bamilekék, akik a nyugati tartományból származnak, és a betik, akik a központi és déli tartományban találhatók, valamint a baszák és dualák Littoral tartományból. A betik Yaoundé, a főváros közelében élnek, és közülük került ki Kamerun elnöke, Paul Biya is. A „beti” egyébként eredetileg nyelvészeti kategória volt több dél-kameruni társadalom nyelvének összefoglaló megjelölésére (például bulu, ewondo, eton). Ezek az utóbbi években, vélhetőleg éppen Paul Biya hatalomra jutásának következtében, beti néven egységesülnek.

Kamerun politikai arculatára jellemző, hogy 1990 előtt egypártrendszer volt. A függetlenség utáni első államelnök, az északról származó Ahmadou Ahidjo több mint 20 évig vezette az országot, majd 1982-ben – Afrikában szokatlan módon – lemondott posztjáról, és Paul Biyanak adta át a hatalmat. Biyát először reformerként fogadták a kameruniak, aki enyhített a politikai elnyomáson, és úgy tűnt, hogy az ország megújításán fáradozik. Néhány éven belül azonban a dolgok rosszabbra fordultak, amiben az országot 1987 óta sújtó gazdasági válságnak is szerepe volt, és Biya uralma egyre inkább önkényessé vált. Az 1990-ben bevezetett többpártrendszer sem enyhítette igazán a rezsim önkényességét, azonban kétségkívül elmélyítette az országban addig is létező ellentéteket, illetve új vagy addig csak látszólagosan létező ellentéteket hozott felszínre. Ebben a politikai és gazdasági kontextusban különösen fontos lehet a futball jelentősége, amely képes megjeleníteni, avagy elkendőzni ezeket az ellentéteket, illetve felülkerekedni rajtuk.

Kamerun volt az első olyan afrikai nemzet, amely bejutott a futball-világ bajnokság negyeddöntőjébe 1990-ben Olaszországban. Útközben többek között Argentínát, a címvédőjét is legyőzték a kameruniak. Ez után a dicsőséges előzmény után a Legyőzhetetlen Oroszlánok, a kameruni nemzeti csapat 1994-es szereplése az egyesült államokbeli világ bajnokságon sok kívánnivalót hagyott maga után. Kamerun már az első forduló után, az oroszoktól elszenvedett 6:1-es megalázó vereséget követően kiesett. Kamerunban az ország korai kiesése franciaellenes és anti(neo)kolonialista megjegyzésekhez vezetett, amelyek a francia vezetőedző, Henri Michel személye körül alakultak ki. Írásom ezeket a megjegyzéseket elemzi egy hallgatói telefonhívásokra épülő rádióprogramban elhangzott reakciók, valamint személyes megfigyeléseim és kameruniakkal folytatott beszélgetéseim alapján.

A külföldi edzők kérdésére azért is érdemes odafigyelni, mert az afrikai nemzeti csapatok gyors áttekintése azt mutatná, hogy nagyon gyakran alkalmaznak külföldieket ebben a szerepben. Sőt, ezek az edzők nemcsak hogy külföldiek, hanem fehérek is, és gyakran éppen az illető ország egykori gyarmatosítóinak soraiból származnak. Ez azután könnyen felidézi a gyarmatosítás szellemét, és arra kényszeríti az embereket, hogy újragondolják ezeket a kérdéseket és kapcsolatukat hajdani elnyomóikkal, a franciákkal. A foci nem az élet egyetlen olyan területe Afrikában, amelynek kulcsfontosságú pozícióit külföldiek tartják kezükben. Gyakran lehet azzal a jelenséggel találkozni, hogy a kameruniak váratlanul átsiklanak a külföldi edzők kérdéséről az ország sorsára, metaforaként használva a sportot. Így metonímiát alkalmazva Henri Michel, a francia edző egyben a franciákat is jelenti, sőt a fehéreket általában. Kamerun Henri Michelhez való viszonya a kameruniak Franciaországhoz való viszonyát is jelenti. Amikor Henri Michelt hibáztatják Kamerun gyenge eredményéért, akkor Franciaországot is hibáztatják.

Külföldi edzők egész sora megfordult már Kamerunban az évek során. Voltak közöttük franciák, néhány német is, a nyolcvanas évek a jugoszláv edzők korszaka volt, míg végül 1990-ben a győzedelmes olaszországi gárdát egy szovjet edző vezette (vö. Ntonfo 1994a). Az elmúlt években Kamerunban az a rendszer alakult ki, hogy a nemzetközi viadalokon való részvétel jogát helyi edzők vezetése alatt vívta ki a nemzeti csapat, majd a helyiek kénytelenek voltak átadni helyüket a frissen verbuvált külföldi edzőnek, aki aztán a következő, nemzetközi szinten vezette a csapatot. Ez volt a helyzet 1994-ben Henri Michellel is, akit csak néhány hónappal az egyesült államokbeli világ bajnokság előtt ne-

veztek ki azért, hogy a Legyőzhetetlen Oroszlánokat vezesse. E sorok írásakor, 1998 februárjában, miután a kameruni nemzeti csapat nem szerepelt túlságosan jól (kiesett a negyeddöntőben a Burkina Fasóban megrendezett Afrikai Nemzetek Kupájából, ahol a csapatot egy kameruni edzőhármás irányította), nem volt még világos, hogy a történelem nem ismétli-e meg önmagát, és vajon nem neveznek-e ki egy újabb külföldit a csapat vezetésére kevesebb mint négy hónappal a világbajnokság kezdete előtt. Azóta kiderült, hogy a kameruni állami és sportvezetés nem tudott ellenállni a kísértésnek, és a kameruni csapat a francia Claude Le Roy személyében ismét egy francia edző vezetése alatt került ki a franciaországi világbajnokságra. Ezúttal azonban valamennyire másképp alakultak a dolgok; Le Roynak sikerült megőriznie nimbuszát, erről azonban egy másik publikációban fogok beszámolni.

Kamerunban a külföldi edzők rendelkezésére bocsátott lehetőségek és anyagi eszközök messze túlszárnyalják a helyi edzőkéit. Először is a külföldiek jövedelme többszöröse a helyiekének. Ez utóbbiak közalkalmazottak, és mint ilyenek, vezetőedzővé való kinevezésük nem jelent közvetlen anyagi nyereséget számukra. (Jóllehet, nyereség esetén bőkezű jutalomban részesülnek. A jutalmak kérdése a kameruni foci fájó pontja, azonban ez a kérdés túlmegy e dolgozat keretein.) Továbbá Kamerunban közismert tény az, hogy a külföldi edzők jóval kedvezőbb körülmények között dolgoznak, mint kameruni kollégáik. Például a külföldieknek rendelkezésére bocsát a kameruni állam egy állami autót azzal a céllal, hogy például tehetségkutató körútra indulhassanak, ami kameruni edző barátaim szerint távolról sem áll a kameruni edzőkre. Az ilyen gyakorlatban rejlő igazságtalanság nem kerüli el senki figyelmét, és a kameruni edzők, csakúgy, mint a nagyközség, alkalomadtán fel is hívják erre a figyelmet.

Az 1994-es világbajnokság alatt a Kameruni Rádió (CRTV) egy hallgatói telefonokra épülő rádióműsort kezdett sugározni *Bonjour l'Amérique* (Jó napot, Amerika) címmel. A műsort a világbajnokság egész tartama alatt közvetítették, reggelente három és fél órás műsoridővel, és minden délután további két órában, *Hi America* címmel. Ez utóbbi műsor Kamerun angol nyelvű kisebbségét volt hivatva szolgálni, bár voltak angol nyelvű hozzászólók a reggeli változatban is, és megszólaltak francianyelvűek is a délutáni műsorban. Ez volt az első ilyen jellegű rádióműsor az ország történetében; ekkor nyílt a kameruniaknak először alkalmuk arra, hogy szabadon kifejthessék véleményüket a rádióban, egy nyilvános fórumon. Ez különösen a világbajnokság első heteiben volt igaz. Az emberek megdöbbenéssel és kitörő örömmel fogadták a szólásszabadság ilyen megnyilvánulásának pusztán tényét, és hónapokkal a műsor vége után is városszerte heves vitákat folytattak az ott elhangzottokról.

Az Oroszlánok gyenge szereplése és megaláztatása a kommentárok széles skáláját váltotta ki a kameruniakból. A *Bonjour l'Amérique* rádióműsor azzal a céllal indult, hogy szabad teret adjon az Oroszlánok iránt a közvélemény részéről tapasztalható támogatásnak. Újságírói kommentárokból, meghívott vendégekkel készült interjúkból és a CRTV Amerikába kiküldött munkatársainak jelentéseiből állt. A hallgatókat is arra biztatták, hogy kapcsolódjanak be a műsorba. Ezt meg is tették. Akik tehették, betelefonálhattak, mások leveleket küldtek be, vagy vittek el személyesen a stúdióba, amelyeket felolvastak, és voltak olyan hallgatók is, akik bementek be a stúdióba, hogy véleményüket élőben mondják el. Kamerun mind a tíz tartományának helyi adói szintén naponta bejelentkeztek saját kommentárjukkal, meghívott vendégeikkel és az „utca emberével” készített

interjúikkal. Ahogy a világbajnokság előrehaladt, a műsor egyre inkább arra nyújtott lehetőséget, hogy a kameruniak kifejezzék az oroszoktól elszenvedett kínos vereség feletti keserűségüket, és hogy magyarázatot keressenek a történetekre, valamint jobbító javaslatokat tegyenek a jövőre nézve.¹

Kamerun korai kiesésére keresve a választ, a vélemények megoszlottak a politikai rendszer hibáztatásától, a tribalizmuson keresztül egészen a kapus okolásáig. A legélesebb viták azonban Henri Michel, az edző személye körül csúcsosodtak ki. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a foci (sport) világában meglehetősen gyakori az edző hibáztatása, ha a csapat nem szerepel jól. Ez távolról sem kameruni specialitás, és nem szorítkozik csupán a nemzeti csapatokra, ahogy az edzők mondogatják Kamerunban: „ha a csapat nyer, akkor a játékosok játszottak jól, amikor a csapat veszít, rossz volt az edző.” Azonban a *Bonjour l’Amérique* hallgatóinak észrevételeiben nagyon sok olyan mozzanat van, amely túlmegy Henri Michel nemzeti csapatedzői alkalmasságának technikai kérdésén.

A kameruniak szemében Henri Michel több szempontból is az 1994-es világbajnokság bűnbakjává vált. Itt figyelembe kell vennünk azt a tényt, hogy Kamerun jelenlegi politikai körülményei között Franciaországot a Paul Biya rezsimmel szemben álló kameruniak úgy tekintik, mint azt az országot, amely hatalmon tartja az államfőt a nép akaratára ellenére. Ezért azután a Henri Michel ellen irányuló kritika egyben Franciaország ellen is irányul, és közvetve a rezsimit is bírálja. Az a tény, hogy Henri Michel francia, nagyban hozzájárult az emberek elkeseredéséhez, részben a fentiek, részben Kamerun Franciaországhoz fűződő gyarmati/neokolonialista kapcsolatai miatt.

Nyilvánvaló, hogy ha a csapat jól szerepelt volna, a kormány minden tőle telhetőt megtett volna azért, hogy kisajátítsa a győzelmet, mint ahogy megtette ezt 1990-ben, az olaszországi jó szereplés után és máskor is.²

Az Oroszlánok 1994-es kiábrándító játékát követően három lehetséges tárgy volt a támadásoknak: a kormány maga, Joseph-Antoine Bell, a kapus és végül a francia vezetőedző. A kormány szempontjából az volt a legfontosabb, hogy önmagáról elhárítsa a kritikát. Bell hibáztatása ideális lett volna a kormány szempontjából, amikor azonban megpróbálta elmondani, hogy szerinte mi is történt a világbajnokságon, a közvélemény Bell pártjára állt, éppen azért, mert a kormány olyan hatalmi fölénnyel próbálta őt elhallgattatni (vö. Nkwi–Vidacs 1997). Annak ellenére, hogy a fent említettek értelmében a kormánynak érdekében áll a Franciaországgal való jó kapcsolatok ápolása, Henri Michel hibáztatása még mindig a legkevésbé veszélyes megoldásnak tűnhetett a számára.

A *Bonjour l’Amérique* hallgatóinak figyelmét nem kerülték el ezek az összefüggések, és több hozzászóló utalt is rájuk. Az egyik hallgató meglegedett pusztán azzal, hogy feltegye a költői kérdést: „Figyelünk Henri Michelre, de végső soron ki adta a parancsot Henri Michelnek?” (1994. július 29.) Mások továbbmentek, és határozottan, bár ironikusan rámutattak a következő összefüggésre: „Mindenki panaszkodott, hogy Henri Michel zsarnok, így meg úgy... Ne feledjük, hogy a köztársaság elnöke kérte őt meg Franciaországban... mondta meg neki Franciaországban, hogy zöld útja van. Nos, amikor a köztársaság elnöke ad valakinek szabad kezet, akkor ez az úr nem tartozik senki semmiféle elszámolással.” (1994. július 5.)

Az emberek hatalommal szembeni tehetetlensége meglehetősen nyilvánvaló ebből a kijelentésből, bár ugyanakkor az is világos, hogy a kijelentés ironikus felhangja egyben alá is ássa ezt a hatalmat.

A nemzetközi futball mindenütt a világon kiválóan alkalmas arra, hogy nemzeti összefogó, integráló erőként hasson, és ez Kamerunban sincs másként (Clignet–Stark 1974; Flynn 1971; Mangan, ed. 1996; Mangan–Holt 1996; Ntonfo 1994a; 1994b). A kameruniai többsége is tudatában van ennek, és beszélgetésekben csakúgy, mint a rádióműsorban, gyakran hallani olyan kijelentéseket, melyek szerint a foci az egyetlen dolog, ami Kamerunt mint nemzetet összetartja. És valóban, amikor a nemzeti csapatról van szó, az emberek hajlandók félretenni politikai és egyéb nézeteltéréseiket, és legalábbis egy meccs hevében Kamerunnak drukkolnak. Ez a nacionalizmus megnyilvánul a rádióműsor betelefonálóinak hozzászólásaiban is, amikor egy helyi, kameruni edzőt követelnek a nemzeti tizenegy vezetőedzői tisztére. Sokan felhívják a figyelmet arra, hogy vannak kameruni edzők, akik ugyanolyan kvalifikáltak, mint a külföldiek. Arra is emlékeztetik ezek a megszólalások a hallgatókat, hogy a nemzeti csapatot helyi edzők készítették fel a világbajnokságra való kijutásra, és Henri Michel csak ezután vette át a vezetőedzői posztot.

Egy angol nyelvű nőhallgató például ezt mondta: „... a nemzeti csapat olyan emberekkel került be, mint Manga Onguéné és Jules Nyongha [Henri Michel kameruni segédedzői az 1994-es világbajnokságon]. Nem látom át, hogy miért van itt Henri Michel. Nem csinált ő egyáltalán semmit, és ha én lennék a kameruni hatóság... akkor felszólítanám, hogy mondjon le, vagy hogy... hogy mi mondjunk fel neki!” (1994. június 25.) Egy kicsit később így folytatja: „...hiszem, hogy... itt az ideje, hogy túltegyük magunkat a komplexusainkon, és előszedjük... a saját... a saját embereinket. Amikor bejutottak a döntőbe, ott volt Henri Michel? Nem volt ott. Miért van az, hogy amikor... amikor... amikor bejutunk... nekik... nekik ide kell hozniuk egy külföldit, hogy idejőjön, és elrontsa a csapatunkat?!” (1994. június 25.)

Számos hasonló megjegyzés történt, egyesek azt hangsúlyozzák, itt az ideje, hogy a kameruniai intézzék saját ügyeiket, mint például egy marouai férfi (Észak-Kamerunból) egy, az „utca emberével” készített interjú során: „Azt mondom, hogy ha kameruni futballról beszélünk, hogy kameruniaknak kellene igazgatni a mi... a mi futballunkat. Mert azt látom, hogy az edzők, akik... a külföldiek, akiket idehoznak Kamerunba, nem tudnak igazán uralkodni a helyzeten. Amikor... amikor nemzeti szintről van szó, még mindig csak a mi edzőink azok, akik el tudnak legalább érni valamit. Amikor a külföldi edzőket idehozzák, nem tudjuk elérni azt az eredményt, amit akarunk. Szóval, hagyják csinálni a magunk dolgát, hogy megláthassuk, hogy mi lesz az eredmény.” (1994. július 1.)

Egy másik francia nyelvű hozzászóló még világosabbá teszi a nacionalizmus és a külföldi edzők közötti kapcsolatot: „Láttuk, hogy mire volt Jules Nyongha képes, és a másik... Hát ez az eredmény... igenis [...] mert ha egy nyugatit hoznak ide... akkor az valami, az valaki olyan, akiben nincs hazafiasság.” (1994. június 29.)

A nacionalista érzelmek meglehetősen világosak ezekben a megjegyzésekben, azonban nem minden hozzászólás hibáztatja Henri Michelt. Vannak olyanok is, akik elismerik, hogy Kamerun is hibás, és hogy sok olyan probléma van a kameruni futballban, amely szinte lehetetlenné tette Henri Michel feladatát. Az egyik hozzászóló így fejezte ki ezt a gondolatot: „Nem számít, hogy ki az edző, nem számít, hogy milyen a képesítése, nem három hónappal az esemény előtt kell edzőt keresnie egy olyan országnak, mint Kamerun, amelynek ráadásul még ambíciói is vannak a futball terén.” (1994. július 1.)

Egy nőhallgató még tovább megy, elítélve a fejtelenséget, amelyben a kameruni futball és a sportszervezetek leledzenek: „...az... az... az edzőt, He... Henri Michelt hibáztatjuk. Henri Michel olyan helyzetet talál, amelyik már rohadt, nem lehet egy nem létező szövetséggel dolgozni, egy nem létező Oktatásügyi... [kijavítja magát] Ifjúsági és Sportminisztériummal...” (1994. július 1.)

Egy másik telefonáló Ebolowából, az ország déli részéből a futball problémáit az ország problémáinak kontextusába helyezi, és rámutat, hogy ezekért minden kameruni felelős. „Vegyük számba, hogy mi is történik velünk ma, mert a probléma... a kezelése, a kezelése... a közjavaknak, az embereknek... még a struktúrák kezelése is... mert, felhívom Önöket, hogy mutassanak fel bármilyen szervezetet, bármilyen szolgálatot, ahol... ahol nem találkozunk Henri Michelekkel... Joseph Antoine Bellekkel. A probléma minden szinten megtalálható. Nézzük meg a stadionjaink állapotát, nézzük meg a nemzeti oktatási rendszert... vagyis mindenütt, minden területen. Mi a javaslatom? Nagyon egyszerű. Az, hogy vágjuk el a köldökzsinórt. Számítsunk legelőször is a saját erőinkre, számítsunk a saját... a saját erőinkre.” (1994. július 1.)

A telefonáló szintén készpénznek veszi Henri Michel bűnösségét, és általánosít a futball problémáiról Kamerun problémáira az élet minden területén. A megoldás azonban, amit javasol, ugyanaz, mint azoké, akik azt követelik, hogy egy helyi edző kerüljön a nemzeti tizenegy élére.

Ugyanakkor kétféle ellenvélemény is megnyilvánult a helyi edző kinevezésével kapcsolatban. Az egyik elsősorban újságíróktól és a sportban dolgozóktól (edzők, játékvezetők) származik, de a hallgatói hozzászólások is visszhangozzák. Ez az a gondolat, hogy a külföldi edzőkre szükség van, mert ha nem megfelelő eredmény születik, és az edző helyi, a lakosság megtámadná őt és családját. A másik elsősorban a hallgatói hozzászólásokból származik. Ez a tribalizmus kérdése, ahol az az elképzelés, hogy a külföldi edzőkre azért van szükség, mert lévén nem kameruniak, kívül tudnak maradni a tribalizmus okozta problémákon. Egy nőhallgató például így beszél: „Továbbá... Henri Michel itt, Henri Michel ott és mindenütt. Nem, mindannyian tribalisták vagyunk, és valóban mi gyakoroljuk a tribalizmust Kamerunban. Ha Manga Onguéne vagy Jules Nyongha lett volna az edző, azt mondtuk volna, hogy több bamilekét választott be a válogatottba, mint ewondót. Nem, nekünk mindig szükségünk lesz külföldiekre, mert mi *túl* tribalisták vagyunk Kamerunban. Túlságosan. Úgyhogy Henri Michelre lövünk, szükségünk van egy ilyen személyre, hogy jöjjön... döntse el a vitáinkat. Próbáljuk meg... magunk között megállítani ezt a tribalizmust, akkor majd továbbjuthatunk. Köszönöm. Viszonthallásra.” (1994. június 29.)

Mások elismerik ugyan ennek a véleménynek a jogosságát, azonban felvetik azt a kérdést, hogy a fehérek közül miért éppen egy francia legyen a vezetőedző. Egy másik marouai interjúalany ezt mondja: „Mert... mi azt akarjuk, hogy legyen vége annak, hogy ide Kamerunba francia edzőt hozzanak. Henri Michel az utolsó francia edző, aki Kamerunba jött. Ha idehoznak egy edzőt... és azt mondják, hogy nekünk el kell... és egy kamerunit javasolnak. Tudjuk, hogy egy kameruni mindig kameruni marad. Így nem fog semmi fejlődni... Hozzanak más edzőket, mert a kameruniak mindig csak a tribalizmusukkal foglalkoznak. Úgyhogy, ami engem illet, én azt javaslom, hogy egy olyan edzőt hozzanak, aki nem francia. Ezt akartam mondani.” (1994. július 1.)

Ez utóbbi hozzászólás már mutatja, hogy a *Bonjour l'Amérique* című rádióműsor hallgatóinak reakciói túlmennek az egyszerű nacionalizmuson, és erős gyarmatosítóellenes felhangjaik vannak. Még azok az emberek is, akik szükséges rossznak tekintik a külföldi edzőket, el akarják kerülni a francia jelenlét gyarmati örökségét, amint egy másik hallgató is sommásan kifejezi: „...már Henri Michel választásának a pusztája ténye is olyan, mintha... Afrika újragyarmatosítása lenne.” (1994. június 29.) Ezek az érzelmek olyan kijelentésekben teljeseznek ki, amelyek már teljes mértékben gyarmatosítóellenesek. E megjegyzések fejezik ki a legerősebb franciaellenességet, lényegében azt állítva, hogy annak a ténynek a fényében, hogy Franciaország képtelen volt kikerülni a világbajnokságra, illúzió lenne, ha a kameruniak úgy gondolnák, hogy egy francia győzelemre vezetné a kameruniakat.

Egy nő, aki levelet vitt be a stúdióba, megadja az alaphangot hozzászólásához, amikor ezzel kezdi: „1960 és még régebb óta ezek a franciák nem akarták nekünk megadni a függetlenségünket, de mi megszereztük a vérünk árán.” Elutasítva Henri Michelt, kicsit később így folytatja: „Azt akarjuk, hogy a saját ügyeink saját kezünkbe kerüljenek!” (1994. július 2.)

Mások ennél is messzebb mennek megnyilatkozásaikban, felvázolva egy valóságos összeesküvés-elméletet. A következő hozzászólás egy francia nyelvű férfitől származik, akitől feljebb idéztem azt az állítást, mely szerint a külföldi edzőkből hiányzik a szükséges hazafiasság. Így folytatja: „Vizsgáljuk meg Henri Michel esetét. Ez egy francia. Tudjuk, hogy Franciaországot kiverte Bulgária. Nem tudom, hogy Henri Michel hogyan tudta szíve mélyén azt akarni, hogy valamit tegyen a... [rossz a vonal] szívvel-lélekkel. A fehér ember azt mondja magában, hogy a niggerek, hogy a niggerek nem tudnak soha fejlődni...” (1994. június 29.)

Egy másik hallgató, a kérdést a nemzetközi politika kontextusába helyezve, még tovább megy, és úgy írja le Kamerun francia edzőjét a létfontosságú Kamerun–Oroszország meccs alatt, mint aki különleges küldetésben volt, abból a célból, hogy Kamerun tekintélyét aláássa. Így nyilatkozott: „Fel akarnám hívni a kameruniak figyelmét arra, hogy mi is történik a nemzetközi porondon. Láttuk, hogy a nagyhatalmak mindent bevetnek, hogy a felemelkedőben lévő hatalmakat megingassák... Úgy gondolom, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy Kamerun, ugyebár, a világ futballnagyhatalmai közé kezdett számítani... nem szabad elfeledkeznünk ezekről a kisdud játékokról. Tehát világosan látom, hogy ha jól megnézzük Henri Michel viselkedését ennek a versenynek a során, az intrikái megmutatták, hogy, ugyebár, különleges küldött volt, aki azért jött, hogy csapatunkat destabilizálja ezen a vb-n. Úgyhogy, ha visszaidézzük a Kamerun–Oroszország meccset, látni fogják a kitöréseit, látni fogják elégedett kitöréseit, a szeme villanását, a hozzáállását, amely, ugyebár, olyan volt, mint egy olyan emberé... aki meg volt elégedve, mert végrehajtott egy bizonyos küldetést.” (1994. július 3.)

Ezek a történetek pusztája létükben túlmutatnak a futball aktualitásain, és metaforákká válnak, amelyek a kolónia/posztkolónia kolonialista/neokolonialista hatalomhoz fűződő viszonyáról szólnak. Természetesen lehetetlen megállapítani, hogy van-e valamilyen valóságalapjuk ezeknek a történeteknek, de nem is ez a kérdés. Szimbolikus állításoknak tekintve, ezek a történetek az igazságnak egy másik rétegéről beszélnek, a gyarmati múlt-ról és a neokolonialista jelenről, amikor a hajdani gyarmatosító urak szándékai nem változtak, és nem is változhatnak, mert önérdeken és büszkeségen alapszanak. Úgy vé-

lem, ebben a mélyebb történeti igazságban rejlik ezeknek a francia vezetődzőről szóló kijelentéseknek a jelentősége.

Mindenki számára nyilvánvaló, hogy a függetlenség nem hozta el Afrikának azt a jólétet, társadalmi és gazdasági egyenjogúságot, amit vártak tőle, vagyis nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ennek a be nem teljesülésnek a gyökerei a gyarmati múltban és a neokolonialista jelenben keresendők. Franciaország – csakúgy, mint a többi nyugati hatalom – gondosan oltalmazza érdekeit, és az ellenkező értelmű fellengős közhelyek ellenére ezeket az érdekeket gyakran a status quo fenntartása szolgálja legjobban, amely lehet, hogy egybeesik a helyi elit érdekeivel, de az afrikaiak többségének úgy tűnik, hogy a többség érdekeinek ellentmond. Így aztán a foci pályán való győzelem a hajdani gyarmatosítók ellen messze túlmutat a meccs keretein, hiszen az elnyomottak győzedelmeskedését mutatja. Mint André Ntonfo (Ntonfo 1994a) bemutatta, ez még áttételesen is így van. Például – dacára annak, hogy általában érdeklődéssel figyelik és drukkolnak is a francia futballcsapatoknak – a kameruniak nyíltan ünnepeltek, amikor Bulgária megverte Franciaországot, és ezáltal megakadályozta a franciák kijutását az 1994-es világbajnokságra. Amikor vereséget szenvednek a kameruniak, a francia edző hibáztatásával szimbolikus módon felelevenítik a történelmet, és úgy tekintik a nemzeti csapat és a nemzet hiányosságait, mint ennek a történelemnek a következményét. Fantasztikusnak és túlzónak tűnhetnek ezek a történetek, valójában azonban nem különböznek annyira a fentebb idézett magyarázatoktól, amelyek a kameruni foci sajnálatos körülményeiben keresik a hibát. Ezek a gyarmatosítóellenes történetek ugyanazokat a körülményeket vizsgálják, de tágabb, szélesebb kontextusba helyezik a problémát.

JEGYZETEK

* A dolgozat alapját képező kutatást 1994–95-ben végeztem Kamerunban a Wenner-Gren Alapítvány támogatásával. A tanulmány a *Mots Pluriels* elektronikus folyóirat afrikai futballról szóló, 1998. májusi számában megjelent angol nyelvű cikk kibővített változata.

1. Vö. Nkwi–Vidacs (1997), ahol részletesebben elemezzük a műsor hangnemének változását.
2. Vö. Ntonfo (1994b) Kamerun Zimbabwe feletti győzelméről az 1994-es világbajnokságra való kijutásért.

IRODALOM

CLIGNET, REMI – MAUREEN STARK

1974 Modernisation and Football in Cameroon. *Journal of Modern African Studies* 12(3):409–421.

FLYNN, PETER

1971 Sambas, Soccer and Nationalism. *New Society* 19 August.

KUPER, SIMON

1994 *Football against the Enemy*. London: Orion.

NTONFO, ANDRÉ

1994a *Football et politique du football au Cameroun*. Yaoundé: Éditions du Crac.

1994b *Ethnie et sport au Cameroun*. In *Ethnie et développement national. Actes du Colloque de Yaoundé 1993*. Yaoundé: Éditions du Crac.

MANGAN, J. A., ED.

1996 *Tribal Identities: Nationalism, Europe, Sport*. London: Frank Cass.

MANGAN, J. A. – RICHARD HOLT, EDS.

1996 *European Heroes: Myth, Identity, Sport*. London: Frank Cass.

NKWI, PAUL N. – BEA VIDACS

1997 *Football: Politics and Power in Cameroon*. In *Entering the Field. New Perspectives on World Football*. Gary Armstrong – Richard Giulianotti, eds. Oxford: Berg.

BEA VIDACS

Soccer and anticolonial sentiment in Cameroon

Based on a Cameroonian call-in radio program, the paper analyses the anti-French and anti-(neo)colonial discourse Cameroon's early elimination from the 1994 World Cup for soccer gave rise to in Cameroon. Some of the most virulent debate concentrated on the responsibility of the French head coach, and the French in general, for the poor showing of Cameroon. The debate went well beyond soccer and showed how in part by demanding a local coach Cameroonians express nationalist sentiments, and in part provide a criticism of Cameroon's colonial past and postcolonial present by seeing the French coach as someone, who by virtue of being French, a representative of the former colonizer, could not possibly have wanted to allow Cameroon to succeed.